

Jako materiálová základna výzkumu jí posloužily příklady získané excerpcí Nikonovského letopisu (*Лексико-семантические разряды слов категории состояния в русском языке. На материале древнерусских летописей*, s. 121–126). Příspěvek **Z. Vychodilové** (Olomouc) je zaměřen na proces neologizace slovní zásoby současné ruštiny v oboru sociální práce a úzce souvisejících tematických oblastí (*Nová pojmenování v lexiku z oblasti sociální práce a sociální politiky*, s. 127–131). Autorka došla ke zjištění, že dynamické změny v mimojazykové realitě se v lexiku odrážejí jednak v značné koncentraci lexikálních neologismů nejrůznějších typů, jednak v existenci bílých míst v terminologii, neboť jazyk nestačí dostatečně rychle reagovat na nové skutečnosti ve sledované oblasti.

Aleš Brandner

<brandner@phil.muni.cz>

Ivor Ripka – Mária Imrichová: **Kapitoly z lexikológie a lexikografie**. 1. vydání. Prešov: Prešovská univerzita, 2011. 236 s. ISBN 978-80-555-0327-1.

S pětiletým odstupem a v rozšířené a přepracované podobě vyšla učebnice lexikologie autorské dvojice Ivora Ripky a Márie Imrichové. Podobně jako starší práce (opakovaně publikovaná v letech 2003–2006 pod názvem *Základy slovenskej lexikológie*) je učebnice určena především vysokoškolským studentům slovakistiky, avšak vzhledem k jazykové podobnosti češtiny a slovenštiny a k obecné povaze značné části výkladů může dobře posloužit i studentům bohemistiky, kteří sice mají k dispozici česká kompendia podávající souhrnný popis lexikální roviny jazyka (*Česká lexikologie* J. Filipce a F. Čermáka z roku 1985 nebo novější práce širšího záběru od F. Čermáka *Lexikon a sémantika* z roku 2010), ale postrádají účelově vytvořený učební text poskytující základní uvedení do problematiky. Tomuto záměru může recenzovaná příručka posloužit lépe.

V porovnání s prvním vydáním starší práce z roku 2003 prošla učebnice několika podstatnými změnami. Původní název *Základy slovenskej lexikológie* byl nahrazen titulem *Kapitoly z lexikológie a lexikografie*, který lépe koresponduje s obsahem knihy, neboť v dílčích, tematicky poměrně samostatných kapitolách jsou (na materiálu slovenštiny – materiálovou bází pro uváděné příklady byl *Krátky slovník slovenského jazyka*) představena základní lexikologická i lexikografická témata. Proměnu zaznamenal také vzhled a rozsah práce – počet stran vzrostl o více než třetinu (z původních 150 na 235) a útlá brožovaná skripta nabyla podoby knihy. Mnohem podstatnější jsou ale modifikace obsahové náplně a její struktura. Nové a logice výkladu lépe odpovídající je řazení některých kapitol a podkapitol (hned úvodní kapitoly *I. Slovo ako základná jazyková jednotka* a *II. Základné aspekty lexikológie* jsou ve srovnání se starší verzí skript prohozeny, část *III. Sémaziológia a onomaziológia* byla přesunuta před výklad věnovaný sémaziologicko-onomaziologické derivaci), dále došlo k zestručnění či naopak detailnějšímu propracování dílčích témat (výrazně se rozrostla závěrečná kapitola zaměřená na slovenskou lexikografii) a především byly přidány kapitoly zcela nové (část věnovaná onomastice).

Co se však nemění, je hlavní cíl učebnice – jak sami autoři uvádějí, charakter publikace zůstává informativní (ne teoretický) a účelem je podat co nejsrozumitelnější výklad pro studenty a lingvisticky neškolené uživatele spisovného jazyka, přičemž se předpokládá, že si základní výklady z knihy mohou čtenáři doplnit samostudiem doporučené literatury, jejíž přehled je spolu s dalším pomocným aparátem (abecedně řazeným věcným rejstříkem, slovníkem lexikologických termínů a soupisem v učebnici anotovaných slovenských slovníků) umístěn v závěru publikace. V porovnání s původním vydáním skript je upraven i tento pomocný aparát. Soupis literatury je aktualizován a doplněn o novější práce nejen slovenské, ale též o významné práce české (např. o již zmiňovanou monografii F. Čermáka *Lexikon a sémantika*). Rozšířen je také slovník lexikologických termínů, který podává na čtrnácti stranách stručné definice klíčových pojmů a je pomůckou pro snazší orientaci v textu a prověření nově získaných

znalostí. Z pohledu studenta může být jako negativum vnímáno snad jen to, že je recenzovaná publikace ochuzena o praktická cvičení, jež byla součástí starší práce a umožňovala čtenáři ověřit si, zda je schopen studiem nabyté poznatky aplikovat při analýze konkrétního materiálu.

Studijním účelům napomáhá také grafická podoba knihy (např. klíčová slova a termíny jsou zvýrazněny tučným písmem, frekventovaně užívané příklady jsou značeny kurzivou, výklad je často strukturován různými typy odrážek a nechybí ani grafická schémata). Důležitou pomůckou pro osvojování nových poznatků je opakování stěžejních informací v rámci jednotlivých kapitol a také odkazování na daný termín při jeho opětovném výskytu v textu, což umožňuje studentům vidět klíčové pojmy v různých souvislostech.

Knihy je po *Predhovoru* a stručném *Úvodu* (vykládajícím základní vzájemně spjaté vlastnosti jazyka systémovost a sociálnost a vývojové tendence ve slovenské slovní zásobě) rozdělena do třinácti kapitol tak, aby studenty postupně provedla základními tématy lexikologie.

V první kapitole *Slovo ako základná jazyková jednotka* se autoři zabývají pojmy jazykový znak a sémantický trojúhelník, vysvětlují znakovou povahu jazyka a obtížně definovatelný pojem slovo. Na termín lexém je na tomto místě pouze odkázáno a vyložen je až v kapitole čtvrté, což může být pro čtenáře poněkud matoucí, stejně jako střídání a nejednotné používání obou výrazů v rámci textu.

Druhá kapitola *Základné aspekty lexikológie* ve stručnosti pojednává o slovní zásobě jazyka (aktivní a pasivní slovní zásobě, jádru a periférii apod.), o základním členění lexikologie (dle zde prezentovaného dělení je v zásadě uspořádána celá publikace), dále o vztahu lexikální roviny k ostatním jazykovým rovinám a o relaci lexikologie k jiným disciplínám.

Vstupem do třetí, rozsahem nevelké kapitoly *Semaziológia a onomaziológia* se pozornost přesouvá k základním úsekům lexikologie (sémaziologii a onomaziologii) a také k vyložení stěžejních sémaziologických pojmů (sémantika, význam, sémém, sém). V závěru kapitoly se pak autoři věnují složkám a typům lexikálního významu.

Čtvrtá kapitola *Slovná zásoba ako predmet lexikologického výskumu*, jež patří k nejkratším v publikaci, hovoří o rozdílech apelativ a proprií, o typech lexikálních jednotek (slovech, ustálených spojeních, frazémehch) a konečně o vymezení základní jednotky lexikonu (lexému, v relaci k hyperlexému a lexii).

O něco rozsáhlejší pátá kapitola nazvaná *Zmeny slovnej zásoby* (v původní práci *Rozširovanie slovnej zásoby*, neboť neobsahovala podkapitulu o zániku slov) sleduje procesy změn ve slovní zásobě, a to nejdříve obecně (v první podkapitole na s. 42 znázorněno schematicky) a následně konkrétní způsoby obohacování slovního fondu (podkapitoly *Derivácia a kompozícia*, *Spájanie slov*, *Preberanie cudzích slov*). V porovnání se starší publikací, v níž tato kapitola tvořila spolu s textem věnovaným derivatologii (která je ve slovenské literatuře tradičně řazena k lexikologii) téměř čtvrtinu celých skript, došlo k zestručnění a přepracování obou částí.

V následujících kapitolách je pozornost soustředěna nejprve na jeden konkrétní způsob rozšiřování slovní zásoby, na sémaziologicko-onomaziologickou derivaci (metaforu, metonymii a jejich typy), dále jsou velmi podrobně a systematicky vyloženy paradigmatické významové vztahy lexikonu (synonymie, antonymie, vztah hyponymně-hyperonymní, polysémie a homonymie). Ve výkladu o významových vztazích jsou zdůrazněna specifika nářeční slovní zásoby, v čemž se projevuje celoživotní zaměření jednoho z autorů publikace Ivora Ripky, významného odborníka v oblasti dialektologie.

Osmá kapitola seznamuje s principy členění slovní zásoby, klasifikuje lexikon podle tří základních kritérií (spisovnost – nespisovnost, stylistická příznakovost – bezpříznakovost, expresivnost – neexpresivnost) a posléze charakterizuje jednotlivé skupiny slov (řazené abecedně, např. administrativismy, argotismy, archaismy atd.).

V dalších kapitolách jsou zpracovány relativně samostatné části lexikologie (kapitola *IX. Frazeológia*, *X. Terminológia*, *XI. Derivatológia*, *XII. Onomastika*). Úsek zabývající se frazeologií přináší definici frazému, sémantickou klasifikaci frazémů a objasňuje významové vztahy mezi frazémy. I ve frazeologické části jsou zdůrazněna specifika nářečního materiálu. Kapitola zaměřená na terminologii uvádí

definici a podstatné vlastnosti terminu, prezentuje postupy tvoření odborných názvů a též podstatu a fungování jednotek s hraničním postavením – profesionalismů a pojmenování slangových.

Nově v tomto zpracování přibyla kapitola věnovaná onomastice (především díky specializaci Márie Imrichové), která je ve slovenské lingvistice chápána (obdobně jako v prostředí českém) jako subdisciplína jazykovědy s relativně značnou mírou autonomnosti. V poměrně komplexním přehledu jsou prezentovány teorie zabývající se znakovou povahou proprií, uvedeny jsou také základní funkce vlastních jmen (nominační, identifikační a diferenciacní), jež tuto část lexika odlišují od apelativ. Závěr kapitoly sleduje dílčí onymické systémy a subsystémy vymezené na základě druhu pojmenovávaného objektu (bionyma dále členěná na antroponyma, zoonyma a fytonyma; a abionyma, v jejichž rámci se tradičně rozlišují toponyma a chrématonyma).

Poslední a nejrozsáhlejší část práce tvoří kapitola věnovaná lexikografii, jež na ploše více než padesáti stran nejprve seznamuje se základními lexikografickými pojmy a typologií slovníků a následně s vývojem lexikografie na Slovensku od nejstarších dob až po současnost. Pouze stručně jsou vyloženy fáze časově vzdálené (tzv. předspisovná a po roce 1787), podstatně více prostoru je věnováno slovenské lexikografii od roku 1945, zejména charakteristice větších slovníkových projektů realizovaných v tomto období (autoři ale sledují i slovníky připravené jedním autorem či menším kolektivem, např. *Frekvencia slov v slovenčine*, *Malý frazeologický slovník*, *Homonymický slovník*, *Slovník cudzích slov* ad.). V chronologickém sledu jsou detailně představeny zejména výkladové slovníky slovenštiny (*Slovník spisovného jazyka slovenského*, *Slovník slovenského jazyka*, *Krátky slovník slovenského jazyka* a *Slovník súčasného slovenského jazyka*). U žádného z prezentovaných děl nechybí relevantní informace o okolnostech vzniku, materiálové bázi, podobě heslového slova apod. Některé slovníky jsou navíc doplněny ukázkou heslového slova. Obdobným způsobem jsou zpracovány také vybrané specializované slovníky (např. *Slovník slovenských nářečí*, *Synonymický slovník slovenčiny*, *Slovník cudzích slov* ad.).

Publikace *Základy slovenskej lexikológie* a na ni navazující recenzovaná práce *Kapitoly z lexikológie a lexikografie* vyšly během osmi let hned čtyřikrát, což vypovídá o velké oblibě a současně o potřebě tohoto typu textu, který srozumitelně a přehledně podává výklad základní lexikologické problematiky a zprostředkovává studentům prvotní seznámení s velmi rozsáhlou a tematicky pestrou oblastí jazykovědy. Recenzovaná práce systematicky představuje tradiční a relativně nesporné lexikologické poznatky i novější výsledky rozličných (místy i značně diferencních) badatelských přístupů, a umožňuje tak studentům uvědomit si, že je třeba přistupovat k lexikonu (ale i jazyku a poznání vůbec) s vědomím, že vedle sebe mohou existovat různé názory a teorie, jež je třeba vnímat s otevřeností a současně kriticky.

Příspěvek vznikl v rámci grantového projektu specifického výzkumu Čeština v jednotě synchronie a diachronie – 2012 (MUNI/A/0762/2011).

Michaela Ficnarová
<ficnarova.michaela@gmail.com>

David L. Cooper: Creating the Nation: Identity and Aesthetics in Early Nineteenth-century Russia and Bohemia. DeKalb, Illinois: Northern Illinois University Press 2010. VIII + 347 s. ISBN 978-0-87580-420-0. 42 \$

Historičtí jazykovědci a historičtí literární vědci vědí, že čím dále do minulosti, tím méně možno oddělovat jazykovědná a literárněvědná badání, a proto tím méně radno nesledovat produkci toho druhého oboru. Proto ať se laskavý čtenář nepodivuje, že v lingvistickém časopise chceme upozornit na knihu Davida L. Coopera, původně disertaci přijatou na newyorské Columbia University. Její obsah je následující. V úvodu se načrtává téma knihy: vznik nového paradigmatu národní literatury